

ресурс] / О.Є. Лубенченко. – Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/654/. 8. Пецович М.Д. Сутність та структурна декомпозиція системи поточного контролювання підприємства / М.Д. Пецович// Вісник Хмельницького національного університету: науковий журнал. Серія Економічні науки. Хмельницький: ХНУ, 2010. – № 3. – [Т1]. – С. 143 – 147.

УДК 657.6

К.І. Редченко

Львівська комерційна академія,
кафедра аудиту

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА АУДИТ: СТРАТЕГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

© Редченко К.І., 2012

Розглянуто основні моделі комп'ютерного аудиту, досліджено можливості використання підприємствами технології безперервного аудиту в стратегічній перспективі.

The basic models of computer assisted audit are reviewed. The possibility of use of continuous audit technology in strategic perspective is examined.

Постановка проблеми. Успішна реалізація завдань з аудиту великою мірою визначається відповідними інформаційними технологіями та моделями. Способи збирання, обробки, відображення та передавання інформації швидко прогресують та помітно впливають на облік і аудит. Зазначимо, що увага до сучасних інформаційних технологій з боку професійних бухгалтерів істотно зросла внаслідок тиску на них з боку користувачів фінансової звітності, незадоволених якістю та повнотою розкриття інформації.

Вже наприкінці 1960-х років новаторські праці Бівера, Болла і Брауна [1, 2] підштовхнули науковців до розуміння того, що розкриття фінансової інформації обов'язково повинно слугувати зниженню інформаційної асиметрії між внутрішніми і зовнішніми користувачами. Зрозуміло, для цього інформація, опублікована у фінансовій звітності, повинна бути водночас і корисною, і достовірною. Однак нещодавні скандали, пов'язані з шахрайством у таких відомих компаніях, як Enron, WorldCom, Adelphia, Global Crossing, Parmalat, Lucent, Тусо та Херох, показали, що ситуація далека від ідеалу, а збитки інвесторів через недостовірність фінансової звітності досягли 500 млрд. доларів США [3].

Не дивно, що голосні корпоративні скандали призвели до втрати довіри користувачів до фінансової звітності корпорацій загалом, а також сильно підірвали довіру світової громадськості до аудиту та провідних аудиторських фірм. Незважаючи на це, аудитори продовжили пошуки можливостей боротьби з корпоративним шахрайством, враховуючи, що розвиток інформаційних технологій кардинально змінює способи підготовки, перевірки та використання фінансової звітності. Зокрема, С. Флауердей та Р. фон Сольмз вказують, що аудитори повинні знаходити нові способи перевірки фінансових звітів [4]. Тому однією з найважливіших сучасних наукових проблем визнано пошук нових, надійніших та оперативніших, технологій проведення аудиту та запобігання шахрайству.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виникнення і розвиток комп'ютерних технологій стали головною причиною революційних змін у методології та практиці бухгалтерського обліку, контролю й аудиту, які розпочалися ще у середині ХХ ст., але особливо відчутні тепер, на початку третього тисячоліття. Потужні комп'ютери та інформаційні мережі збільшили можливості обліку та зробили його частиною нових управлінських технологій. Зростання обсягів комп'ютерної обробки даних та майже суцільна інформатизація облікових процедур помітно вплинули на методологію контролю й аудиту. У наукових працях А. Н. Романова та Б. Є. Одінцева [5, 6], С. В. Івахненкова [7], В. І. Шлейнікова [8] розглянуто основні підходи до автоматизації аудиту та використання

сучасних технологій для підтримки контрольної-консультуючої підсистеми управління. Разом з тим, питання перспектив розвитку новітніх технологій аудиту, зокрема безперервного аудиту, розкрито у науковій літературі недостатньо.

Основна мета статті. Метою статті є дослідження основних моделей організації аудиторського процесу в умовах автоматизації та дослідження можливостей використання технології безперервного аудиту у стратегічній перспективі.

Викладення основного матеріалу. Зародження технологій комп'ютерного аудиту (або аудиту в умовах застосування комп'ютерної техніки) датується часом виникнення персональних електронних обчислювальних машин (ПЕОМ) та їх поширення у комерційному секторі економіки. Першим персональним комп'ютером вважають Altair 8800, розроблений у США наприкінці 1974 – на початку 1975 року, але найвідомішим представником перших ПЕОМ став комп'ютер Apple II, що з'явився через два роки. Наступні моделі, незалежно від виробника, назви, типу процесора, вигляду системного блока тощо, фактично повторювали конфігурацію цієї моделі [9, с. 52].

Протягом останніх років технічні та функціональні можливості ПЕОМ та інших типів електронно-обчислювальних пристроїв значно зросли. У діловій сфері поширюються нові комунікаційні технології і мультимедіа, які розвиваються у сфері використання мережі Інтернет, сховищ даних, засобів віддаленої роботи з масивами інформації у режимі реального часу тощо.

Усе це змушує аудиторів все глибше поринати у глибини інформаційних технологій, використовуючи їх у своїй роботі. Зокрема, в останні десятиліття ХХ ст. поширеними були чотири організаційні моделі комп'ютерного аудиту – аудит навколо комп'ютера, аудит через комп'ютер, аудит з використанням комп'ютера та аудит без нього [10, с. 272].

Зміст аудиту навколо комп'ютера полягає у свідомому „ізолюванні” комп'ютера і тих контрольних процедур, що притаманні конкретній системі електронної обробки даних (ЕОД). Аудитори досліджують вхідні та вихідні дані, щоб узгодити їх, а процес автоматизованої обробки даних розглядають як „чорну скриньку” (кібернетичний термін, який означає вивчення реакції певної складної системи на визначені вхідні сигнали – дії або повідомлення, коли процеси всередині системи прямо не вивчають). Здійснення аудиту навколо комп'ютера вимагає наявності добре відпрацьованих схем перевірки і застосування ефективного вхідного контролю, який забезпечує виявлення та виправлення помилок, пов'язаних з обліковою реєстрацією і введенням нових даних у пам'ять комп'ютера. Не менша увага приділяється й вихідному контролю, основною функцією якого є перевірка вихідних даних після комп'ютерної обробки на предмет їхньої повноти, цілісності, точності та відповідності цільовому призначенню. Аудит навколо комп'ютера – один з перших науково обґрунтованих підходів до перевірки достовірності інформації, яка пройшла комп'ютерну обробку. Частково цей підхід використовують і сьогодні, особливо тоді, коли складність комп'ютерної обробки даних невисока.

Наступна організаційна модель, яка виникла під час „зближення” людини і комп'ютера, отримала назву „аудит через комп'ютер”. У цьому разі детальній перевірці підлягає весь комплекс апаратних і програмних засобів, що використовує підприємство, щоб визначити ступінь надійності виконання операцій, які людина не сприймає візуально. Перевагою аудиту через комп'ютер є можливість оцінити ефективність внутрішнього комп'ютерного контролю і його здатність виявляти можливі помилки. Наприклад, у більшості комп'ютерних систем використовують так звані контрольні підтвердження, які допомагають користувачам уникати введення випадкових команд і отримання небажаних результатів внаслідок цього. Відсутність контрольних підтверджень значно зменшує потенційну надійність комп'ютерної системи.

Інші дві організаційні моделі – аудит з використанням комп'ютера й аудит без цього – виникли трохи пізніше, ніж попередні. Перша з них передбачає широке застосування спеціальних програмних засобів, які можуть бути власністю підприємства або належати аудиторській фірмі, для проведення тестування по суті, моделювання господарських операцій та виконання інших процедур аудиту. Друга модель, на відміну від першої, передбачає поглиблене вивчення документальних джерел без комп'ютерної техніки.

На нашу думку, до чотирьох організаційних моделей комп'ютерного аудиту, які виділив Дж. К. Робертсон, варто додати п'яту модель – аудит у комп'ютерних мережах. Ця модель стала особливо актуальною з поширенням ролі корпоративних і глобальних мереж, які сьогодні використовує практично кожна компанія. На основі цієї моделі у 1990-х роках розроблено одну з найперспективніших технологій, що у майбутньому цілком може стати основною у сфері аудиту, – технологію безперервного аудиту (англ. Continuous auditing). Порівняно з аудитом фінансової звітності, який має дискретний (періодичний) характер, безперервний аудит вважають більш своєчасним, повним, достовірним та менш дорогим [11].

Американський інститут дипломованих громадських бухгалтерів (AICPA) та Канадський інститут сертифікованих бухгалтерів (CICA) визначають безперервний аудит як „методологію, що дозволяє незалежним аудиторам, як зовнішнім, так і внутрішнім, подавати письмові висновки про предмет аудиту у вигляді серії аудиторських звітів одночасно з настанням подій, що лежать в основі предмета, або через короткий проміжок часу після їх настання» [12, с. 1]. Інакше кажучи, безперервний аудит дає змогу реалізувати функцію контролю як регулювання діяльності підприємства у реальному режимі часу. Його можна порівняти з кінострічкою, що приходить на зміну старим миттєвим фотознімкам [13, с. 49].

Зауважимо, що з вживанням терміна „безперервний аудит” погоджуються не всі науковці й контролери-практики. На думку консультанта Рахункової палати РФ І. В. Шлейнікова, цей термін, хоч і поширений у світі, не є абсолютно точним. Він вважає кращою назву „моментальний аудит”, підкреслюючи його оперативний характер та здатність породжувати контрольні результати з високою частотою, що наближається до безперервного потоку [8, с. 239]. На наш погляд, запропонований термін „моментальний аудит” не є оптимальним; він створює хибне враження миттєвості здійснення аудиторського процесу, що не відповідає дійсності. Безперервний аудит вирізняється насамперед оперативністю та наближеністю часу здійснення контролю до часу виникнення підконтрольної події. Тому надалі ми все ж таки вживатимемо термін „безперервний аудит”, як поширеніший й обґрунтованіший.

Безперервний аудит має як спільні, так і відмінні риси, порівняно з традиційним аудитом (див. таблицю).

Порівняння традиційного та безперервного аудиту*

Характеристики	Традиційний аудит	Безперервний аудит
Подібні риси	Незалежна професійна послуга з надання впевненості. Використання міжнародних або національних стандартів бухгалтерського обліку як критеріїв оцінки	
Відмінності	Використання інформаційних систем бухгалтерського обліку, що базуються на паперових технологіях. Періодичність виконання (переважно щорічно)	Використання безпаперових інформаційних систем бухгалтерського обліку. Постійне виконання (або за запитом)

* Адаптовано, джерело: [14]

Він так само належить до послуг з надання впевненості користувачам і використовує міжнародні або національні стандарти як критерії оцінки. Разом з тим, безперервний аудит вимагає використання інформаційних систем, у яких роль паперових носіїв зведена до мінімуму, що є передумовою виконання аудиту в постійному режимі (тобто за фактом виникнення певних подій) або за запитом замовника послуги.

Крім того, деякі вчені [12, с. 1–4] виділяють шість передумов функціонування безперервного аудиту: 1) для обміну інформацією повинні бути доступними безпечні веб-сервери; 2) середовище безперервного аудиту являє собою дані, які проходять через комп'ютери клієнта та засоби моніторингу аудиторської фірми у межах однієї системи; 3) безперервний аудит виконується за відповідною домовленістю між аудитором і клієнтом; 4) надійність безперервного аудиту повністю визначається надійністю систем, що взаємодіють; 5) інформація повинна передаватися між сторонами (клієнтом та аудитором) з відповідного дозволу та забезпечувати конфіденційність, цілісність та автентичність даних; 6) постійно оновлювані звіти мають оперативно перевірятися і бути доступними для користувачів у будь-який час з відповідних веб-сторінок.

Виконання цих умов є обов'язковим для будь-якої моделі безперервного аудиту, яку може вибрати підприємство. Більшість цих моделей передбачає діяльність у режимі реального часу. У праці [4] здійснено порівняння трьох основних моделей безперервного аудиту, у першій з яких аудиторські тести вбудовані безпосередньо в інтерфейс введення даних, друга базується на експертних системах реального часу, а третя передбачає перевірку транзакцій компанії за допомогою електронних „агентів”, тобто пристроїв для зчитування та аналізу інформації. Спільною рисою усіх моделей є систематичне тестування ключових господарських операцій за допомогою спеціального програмного забезпечення. Отже, безперервний аудит передбачає виконання відповідних аудиторських процедур щоденно або в режимі реального часу, що дає компаніям змогу подавати підтвержену аудиторами фінансову звітність не один раз на рік, а на вимогу зацікавлених користувачів [12, с. 3-4].

Висновки. Методологія безперервного аудиту забезпечує низку покращень для аудиторського процесу, серед яких основні такі: процес аудиту відбувається швидше, є дешевшим і ефективним; оцінка аудиторських ризиків та стану внутрішнього контролю здійснюється більш своєчасно й оперативно; забезпечується ширше охоплення інформаційної бази обліку клієнта без залучення додаткових ресурсів, насамперед аудиторського персоналу; результати аудиту можна отримувати щоквартально, щомісячно або навіть щоденно; значна частина аудиторських тестів виконується автоматично, що істотно скорочує тривалість циклу перевірки; уможливується тестування 100 % облікових даних і зменшення переліку процедур, які вимагають аудиторської вибірки; поліпшується порівнянність даних і здатність аудиторів виконувати повторні перерахунки та калькуляції; пришвидшується та отримує нові інструментальні можливості контроль якості аудиту тощо.

На нашу думку, організація аудиторського процесу на основі безперервного аудиту вже у найближчому майбутньому дасть змогу вийти на якісно новий рівень функціонування контрольно-консультуючої підсистеми управління підприємством.

1. Ball R. *An empirical evaluation of accounting income numbers* / R. Ball, P. Brown // *Journal of Accounting Research*. – 1968. – Vol. 6, No. 2. – P. 159–178. 2. Beaver W. *The information content of earnings announcements empirical research in accounting: selected studies* / W. Beaver // *Journal of Accounting Research*. – 1968. – Vol. 6, No. 2. – P. 67–92. 3. Rezaee Z. *Restoring public trust in the accounting profession by developing anti-fraud education, programs, and auditing* / Z. Rezaee // *Managerial Auditing Journal*. – Vol. 19, No. 1. – P. 134–48. 4. Flowerday S. *Continuous auditing : verifying information integrity and providing assurances for financial reports* / S. Flowerday, R. von Solms // *Computer Fraud & Security*. – 2005. – Vol. 24, No. 7. – P. 12–16. 5. Романов А. Н. *Автоматизация аудита* / А. Н. Романов, Б. Е. Одинцов. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 336 с. 6. Романов А. Н. *Компьютеризация аудиторской деятельности* / А. Н. Романов, Б. Е. Одинцов. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 270 с. 7. Івахненко С. В. *Автоматизация аудиту в Україні та світі: підходи і програмне забезпечення* / С. В. Івахненко // *Аудитор України*. – 2007. – № 3. – С. 19-24. 8. Шлейников В. И. *Непрерывный аудит: перспективы, выгоды и затраты внедрения, применение в бюджетной сфере* / В. И. Шлейников // *Аудит и финансовый анализ*. – 2007. – № 1. – С. 239-244. 9. *Фінансовий облік та аналіз комерційної діяльності підприємств : [навчальний посібник]* / В. С. Рудницький, В. І. Бачинський, К. І. Редченко [та ін.] – К., 1996. – 96 с. 10. Робертсон Дж. К. *Аудит: [пер. с англ.]* / Дж. К. Робертсон. – М. : KPMG и Контакт, 1993. – 496 с. 11. Alles M. G. *Implications of section 201 of the Sarbanes-Oxley Act: the role of the audit committee in managing the informational costs of the restriction on auditors engaging in consulting* / M. G. Alles, A. Kogan, M. A. Vasarhelyi // *International Journal of Disclosure and Governance*. – 2005. – Vol. 2, No. 1. – P. 9–26. 12. Searcy D. L. *Continuous Auditing: Leveraging Technology* / D. L. Searcy, J. B. Woodroof // *The CPA Journal*. – 2003. – № 5. – P. 1–4. 13. Yang D. *Accounting and auditing update* / D. Yang // *Ohio CPA Journal*. – 1990. – Vol. 49, No. 4. – P. 49. 14. Zhao N. *Auditing in the e-commerce era* / N. Zhao, D. Yen, I.-C. Chang // *Information Management & Computer Security*. – 2004. – Vol. 12, No. 5. – P. 389–400.